

ประกาศ

เลื่อนกรม ตั้งกรม ตั้ง พระองค์เจ้า
แด่ตั้ง เจ้าพระยา

ศุภมัตต พระพุทธเจ้า สันกาล เปนคดีตภาค ๒๔๕๖ พรรษา กาดบัตยุบัน
จันทรโคจร อุตถลัมพัทลว ฤทธิกมาต สุกกบักษ จตุตถิติถิ ลุมวาร
สุริยคติกาต พฤตจิกายนมาต เอกาทลัมสุรพิณ โดยกาตนิยม

พระบาทลัมเด็จพระปรเมนทรมหาอชิรวาจุช เอกอรรคมหาบุรุษบรมนรา
ชิราช พิณิตประชานารทมหาลัมมตวงษ์ อติคัยพงษฉิมสรตันนวรชติยราช
นิกรโตม จากุวันตบรมมหาจักรพรรดิราชตั้งกาคี อุกโตสุชาตตั้งลุมทวเคราะห์
จักรีบรมนารถ จุฬาลงกรณราชอวรางกูร บรมมกุฏนเรนทร์สุร
ลันตคิงษวิดิฐ ลุลาชิตบุรพาชิการ อตุตถยกฤษฏาภินินหารอติเรกบุญฤทธิ
ชัญถักษณวิจิตร โสภากยตรรพวงค์ มหาชโนตตะมางคประณตบาทบงกชยุตต

เดิม ๓๐ หน้า ๓๓๐ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

ประสิทธิ์สรรพคุณอุดมบรมลัญจมาถย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ
อดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ บรมศักดิ์มณีนุภาพพราราตรี ศรีมหา
บุรุษลุดดมบัติ เสด็จนครินทร์นอศิวโกศล ประพนธ์ปรีชามทิวสมาจาร
บริบูรณ์คุณสารด้ายมาทินครวรุตเมกราชดิถก มหาปรีวารนายกอนันต์
มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศรีนรชร บรมชนกาศิครัดมมต ประสิทธิ์วิชัย
มโหดมบรมราชลุดมบัติ นพปฏิถดเวตฉวีราตินันตร ศิริวัตโนปลักษณ์มหา
บรมราชาภิเศกภักดีติ สรรพทศทิศวิจิตรไชย ดลกลมไหล่ดวริยมหาสดวามินทร์
มเทศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาสาไศรย พุทธา
ทิไตรวัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิ์ชวรคนเรศรามาธิบัติ เมตตากกรุณาลัดด
หญไทย อโนปไมยบุญการ ดลกลไพศาลมหาวิสุทธิาภิเบษทร์ ประเมษทร
ชรรวมภมหาราชาธิราช บรมนารถมพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรง พระราช คำวิหว่า ลุดมเด็จพระเจ้า บรมวงษ์ เรอ เจ้า พ้า กรม
หลวง นริศรานุกิตติวงษ์ เปน ผู้ได้รับ ราชการ ฉดอง พระเดช พระคุณ
ใน ลุดมเด็จพระบรมชนกาธิราช พระบาทลุดมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ใน ตำแหน่ง สำคัญ อัน ต้อง การ ความ สำมารถ โดย ลุดม ได้ ทรง จัด
ราชการ ให้ สำเร็จ ไป ได้ ตั้ง พระราช ประสงค์ ทั้ง ฝ่าย ทหาร แด พด เรือ
น มี เปน หลาย ตำแหน่ง ตั้ง มี ชื่อ ความ ปราบกฏ อยู่ใน ประการศ เมื่อ ครั้ง
ทรง รับ พระลุดพระบรมบัญชา เปน ลุดมเด็จพระเจ้า น้อยยา เรอ เจ้า พ้า กรมหลวง
นั้น แล้ว ต่อ มา ใน เวลา เมื่อ ทรง รับ ราชการ อยู่ใน ตำแหน่ง เสด็จมา

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๑

กระทรวง วัจ ครั้ง สมเด็จพระบรมชนกนาถ เสด็จพระราชดำเนิน ประพาศ
ประเทศยุโรปครั้งที่ ๒ ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ใ้วาง
พระราชฤไทยให้เป็นที่ ปกษาในที่ ประชุมผู้สำเร็จ ราชการ รักษา พระนคร
ด้วย พระองค์ หนึ่ง ต่อ มาถึง พุทธศักราช ๒๔๕๒ เกิด พระโรคขึ้น
ภายใน พระองค์ ไม่ สามารถ จะรับ ราชการ ใน ตำแหน่ง ให้บริบูรณ์ ได้
จึง ทราน ถวาย มังคม ถาออก จาก ตำแหน่ง นั้ที่ เสด็จมาที่ กระทรวง วัจ

โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต แล้ว ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เบี้ย บำนาญ ด้วย ความดี ความชอบ ดีมา
ถึง แม้ว่า ใน สมัย นั้มี พระโรค เบียด เบียน จน ทรง รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง ที่
สำคัญไม่ไหว ก็ ยัง ทรง พระอุสาหรับ ราชการ ใน ส่วนพระองค์ พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้า อยู่หัว มี การ คิดทำ แบบ อย่าง ในงาน ช่าง
อัน เป็น ฝ่าย ศิลป อย่าง ประณีต ถวาย อยู่เนื่อง ๆ ตาม เวลา ที่ ต้อง
พระราช ประสงค์ มี แบบ อย่าง พระ โภษะ ฐู พระบรมอัฐิ กับ พระวิมาน ทอง
คำดงยา ราชาวดี ที่ ประดิษฐาน พระบรมอัฐิ พระบาท สมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวง แด พระชฎา มหากระสุน กับ ฐาน พระแท่น มนังคศิลา เป็นต้น
นอกจาก นั้ใน ส่วน พระองค์ ก็ ทรง รู้ ดี ว่า มี พระอชญา ไครย ต้อง กัน อยู่ ใน
การ ต่าง ๆ เช่น ใน การ โบราณคดี เป็นต้น ทั้ง ทรง เคารพ นับ ถือ อยู่ ว่า
มี พระสันดาน อัน ซื่อ ตรง คง ใน สัจจรตจารี มี ความจงรักภักดี ที่ ยึด
มั่น ของ ชาติ พระบาท อยู่ โดย บริบูรณ์ มี สมุหวิจิตร ทัศนกิจ พระเกียรติยศ
ไพศาลยิ่ง ขึ้น กับ มี มนต์ วิชา นฤ ดิง สิงกระโปเน มี โยธัมม พละ ธรรม นั้ได้

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๒ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้ เลื่อน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมหลวง นริศรานุวัดติวงศ์ ขึ้น เป็น สมเด็จพระเจ้าบรม

วงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรม พระ มี พระนาม ตาม จาตุก ใน พระสุพรรณบัฏ ว่า สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรม พระนริศรานุวัดติวงศ์ มหา

มกุฏพงษ์ นฤปตินทร์ ปรมินทรานุชาธิเบนทร์ ปรมเนทรราชเบ็ฑดา สยามภักดี สยามวิสิท สรรพศิลป์สิทธิ์วิฑยารร สุจริตกรรศุภ โภคศ

ประพนทปรีชาชาญโบราณ คดี สังคีตวาทิตวิรัชวิจารย์ มโหฬาร สัตถชยาไศรย พุทธาติไตรรัตนสรณานุวัตร ชาติคยเดชานภาพพิตร

นาคนาม ทรง ศักดินา ๕๐๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าต่าง กรม ใน พระบรม ราชตระกูล อัน สังคีต

วง ทรง เจริญ พระชนมายุ พรรณสุขพบปฏิภาณ คุณ สวรรสมบัค สรรพศิริสวัสดิ์ พิพัฒน์ มงคล วิบุลย ศุภผล สกตเกียรติยศ อิศริยศักดิ์

เดชานภาพ มโหฬาร ทุก ประการ เจ้ากรม เป็นพระนริศรานุวัดติวงศ์ ถือ ศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็น หลวงจางง บริรักษ์ ถือ ศักดินา ๖๐๐ สมุห์บัญชี เป็นขุนพลพรรภิบาล ถือ ศักดินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริห์ว่า พระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมหมื่น อิศกร อนุกรมเศร ได้ทรง รับราชการ ใน น้าที่ฝ่าย ทหาร มา แต่ใน รัชกาลที่ ๕

ตั้ง มี ขื่อความแจ่ง อยู่ใน ประกาศตั้ง กรมครั้ง ก่อน นั้น แล้ว ต่อมาได้

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๓๓

ทรงรับราชการ เป็นผู้บัญชาการ แผนก มหาเด็กตั้ง เครื่อง แล้ว ภายหลัง
ต่อมา ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น นายพันเอกบังคับการ กรม
ทหาร ต่อมา จึง แลใน สมัยเดียวกัน นั้นได้ รับ ราชการใน นำที่ผู้แทน
เสนาบดี กระทรวง อุตสาหกรรม ด้วย ชั่ว คราว แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ ย้ายไป เป็น ผู้บังคับการ กรมทหาร มหาเด็ก รักษา พระองค์ (ใน พระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) จนได้เลื่อน ชั้น เป็น นายพลตรี
ย้ายไปรับ ราชการใน ตำแหน่ง ปลัดทัพ บก อยู่ คราว หนึ่ง ครั้น มาใน
รัชกาล บัดนี้ นั้นได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น ผู้บัญชาการ
กองพลที่ ๑๐ ก็ได้เสด็จ ออกไปจัดตั้ง กองทหาร ใน มณฑลอุดร มณฑล
ร้อยเอ็ด แด่มณฑลอุดร ราชธานีเสร็จ แล้ว ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
ให้ ย้าย มา เป็น ผู้บัญชาการ กองพลที่ ๔ รับ ราชการ ประจำ อยู่ จน ทุก
วันนี้ บัดนี้ มี พระชนมายุ กว่า อยู่ใน ชั้น พระบรมวงษ์ ผู้ใหญ่ ประกอบ
ด้วย วิริยอุตสาหะ รอบรู้ ใน ราชกิจจานุกิจ ต่าง ๆ สมควร ที่จะ เลื่อน ชั้น
เป็น พระองค์ เจ้าต่าง กรม ผู้ใหญ่ได้

จึง มี พระ บรมราช โองการ ดำรัส สั่ง ให้ เลื่อน พระเจ้าบรมวงษ์เธอ
กรมหมื่นอดิศร์ชุตมเดส ขึ้น เป็นกรมหลวง มี พระนาม ตาม จาตุก ใน
พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงอดิศร์ชุตมเดส
ครุฑนาม ทรงศักดิ์นา ๑๔๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระองค์ เจ้า

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๔ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

ต่าง กรม ใน พระบรม มหาราชวัง จงทรงเจริญ พระชนมายุ พรรณ
ศุขพลปฏิภาณ คุณดำรงสมบัติ ธรรมพิริยสวัสดิ์ พิพัฒนามงคล วิบุลย์
ศุภมงคลถก เกียรติยศ อิศริยศักดิ์ มีโฬาร ทุกประการ

เจ้ากรม เป็น หลวงอดิศรอุดมเดช ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรง เดือน พฤศจิกายน เป็นขุนภเบศรมบริรักษ์ ถือ ศักดินา ๖๐๐
ดมภ์บุญชู คงเป็นหมื่นประจักษ์พดฉนิช ถือศักดินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริที่ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพรหม
วรานุรักษ์ ได้รับ ราชการ นดอง พระเดช พระคุณ ใน พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มาด้วย นานที่ ราชการ เป็น หลายอย่าง ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สรรุาปนา เป็น พระองค์ เจ้าต่าง กรม แต่เมื่อ
พระพุทธศักราช ๒๔๒๖ ตังมี ข้อความ แจ้ง อยู่ใน ประกาศ ครั้นนั้น แล้ว
ต่อ นั้นมา ก็ได้รับราชการ ใน กรม ทหาร ด้อมวัง เป็น ตำแหน่งว่าที่ นาย
พันตรี ทั้งได้ช่วย ราชการ เฝ้าบดักระทรงวัง ด้วย ครั้น พระพุทธศักราช
๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับ ราชการ ใน กระทรวง
ยุติธรรม ตำแหน่ง ผู้ช่วย ปลัดทูตฉลอง แล้วได้ ทรง รับ นานที่ เป็น อธิบดี
ศาลอุทธรณ์ คดีหลวง แดงคมนคร ด้วย ในปีเดียวกัน เมื่อพระพุทศักราช
๒๔๓๖ เลิก ศาลอุทธรณ์ คดี หลวง แล้ว ย้ายไป รับ ราชการ เป็นอธิบดี
ผู้พิพากษา ศาลแพ่งสระบุรี ครั้น เมื่อ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น
สวัสดิ์ดิศนวิศิษฎ์ เฝ้าบดั กระทรวงยุติธรรม ได้เข้าไปรับราชการ ณ พระพุ

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๕

ยุโรป ก็ได้ทรงรับราชการในหน้าที่เป็นผู้แทนเสนาบดี มาจนถึง
พระพุทธศักราช ๒๔๓๗ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
พิชิตปรีชากร มาเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม จึงได้ย้ายไปรับราชการ
ในศาลอุทธรณ์เป็นผู้รั้งตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ มา ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐมนตรี แด่เป็นองคมนตรีในรัชกาล
ปัจจุบันนี้ การที่ทรงกระทำราชการในหน้าที่ได้เรียบร้อยตลอดมาได้
โดยทรงพระปรีชาสามารถในพระราชกำหนดกฎหมาย แด่ยุติธรรม
ประเพณี เป็นที่วางพระราชหฤทัยได้ สมควรที่จะเลื่อนขึ้นเป็น
พระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้พระองค์หนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ ขึ้นเป็นกรมหลวง มีพระนามตามจารึกใน
พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์
มุลิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์
เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณสุข
พลปฏิภาณ คุณดำรงสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล วิบุลยศุภผลสด
เกษมศิกย์ อิศริยศักดิ์ มโหฬารทุกประการ

เจ้ากรม เป็นหลวงพรหมวรานุรักษ์ ถ้อยศักดินา ๘๐๐ }
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็นขุนพิทักษ์สุนทร ถ้อยศักดินา ๖๐๐ }
สมเด็จพระบวรราชเจ้า เป็นหมื่นนิกรรักษา ถ้อยศักดินา ๔๐๐ }

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น
สวัสดิ์วัฒนวิเศษฐิต์ ได้รับราชการสนอง พระเดช พระคุณ พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตำแหน่งหน้าที่สำคัญ อันเป็นที่ไว้วาง
พระราชหฤทัย ทดวยประการ ดังปรากฏ อยู่ในประกาศ พระบรมราช
โองการ เมื่อคราว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งรับเสด็จ พระอัครราช
จีน เปน กรมหมื่น นนทบุรี

ครั้น มาใน รัชกาลบัดนี้ กรมหมื่น สวัสดิ์วัฒนวิเศษฐิต์ ได้ทรง
รับราชการในตำแหน่ง กรรมการ ศาลฎีกา จนเมื่อ ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้จัดระเบียบ ศาลฎีกาขึ้นใหม่ ให้รวมเข้า อยู่ใน กระทรวง
ยุติธรรม ก็ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงเลือกตั้ง ให้กรมหมื่น
สวัสดิ์วัฒนวิเศษฐิต์ ทรงดำรง ตำแหน่ง อธิบดี ศาลฎีกา เปน องค์แรก เพราะ
ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์นั้น มีพระสติปัญญาสามารถ
รอบรู้ ในทาง กฎหมาย ทั้ง มีพระไทย สุจริต ซื่อตรง จงรักภักดี สดควร
เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ให้สนอง พระเดช พระคุณ ในตำแหน่ง อันสำคัญ
ต่าง พระเนตร พระกรรณ แต่เป็นผู้ดำรง พระบรมเดชานุภาพไว้ได้
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ก็ได้ ทรงพระอนุชา รับราชการในตำแหน่ง อันยาก นั้น
โดยเรียบร้อยตลอด มา ประกอบ ด้วย พระปรีชา สามารถ และ วิริยภาพ
อันใหญ่ยิ่ง สดควร ที่จะ ทรงยกย่อง ตั้งรับเสด็จ จีนไว้ ในตำแหน่ง พระ
องค์เจ้าต่าง กรมผู้ใหญ่ได้

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น สวัสดิวัตน์ดิศชัยภูมิตั้ง เป็น กรมหลวง มี พระนาม ตาม จาฤก ใน พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิวัตน์ดิศชัยภูมิตั้งนาม ทรง ค่ำกัศินา ๑๔๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระองค์เจ้าต่าง กรมใน พระบรมมหาราชวัง จึง ทรง เจริญ พระชนมายุ พรรณสุข พลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล วิบดินศุภผลสดกตเกียรติยศ อิศริยศักดิ์ มี โหฬารทุกประการ

เจ้า กรม เป็น หลวง สวัสดิวัตน์ดิศชัยภูมิตั้ง กัศินา ๔๐๐
ให้ ทรง เลื่อน ปลัดกรม เป็น ชุน สรรพกิจวิจารณ์ กัศินา ๖๐๐
สมุหบัญชรตั้ง เป็น หมื่น อนุমানพถนิกร กัศินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริเห็นว่า พระราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัศยานประวดี มีความรู้ใน วิชา สยามไวยากรณ โดย ชำนิชำนาญ ได้ ทรง รับราชการ มาใน หน้า ที่ เรียง หนังสือ ได้ โดย มาก แรก เข้า รับราชการ ใน กรมยมนาธิการ เมื่อ พระพุทธศักราช ๒๔๑๑ ก็ได้ ทรง รับ หน้า ที่ ใน แผนกรับ หนังสือ กรม ปลัด ทัพ บก แล้ว ได้รับ ตำแหน่ง ต่าง ๆ มาโดยลำดับ คือ ได้ เป็น นาย ร้อยตรี ตำแหน่ง เลขานุการ ของ ผู้ช่วยผู้บัญชาการ ทหารบก แล้ว เป็น ตำแหน่ง นาย เสร หนังสือ ได้ โดย แด เป็น นาย ร้อยเอก ทำการ ตำแหน่ง ผู้ช่วย นาย เสรใหญ่ ทหารบก แล้ว ได้ เป็น นาย เสรใหญ่ ทหารบก

เดิม ๓๐ หน้า ๓๓๘๘ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

ครั้น พุทธศักราช ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้ย้าย มารับราชการ

กระทรวง มหาดไทย ก็ได้รับตำแหน่ง นายเวร หนังสือลับ แล้ว เป็น

เลขานุการ ของ กระทรวง แล้ว ย้ายไป เป็น ปลัดกรมเกลือขึ้น เป็นเจ้า

กรม มหาดไทย ฝ่ายเหนือ แล้ว กลับมา รับราชการ ใน ตำแหน่ง เลขานุการ

ของ กระทรวง แต่ เป็น ปลัดกรม มหาดไทย ฝ่าย พลว่าฬ ครั้น พุทธ

ศักราช ๒๔๔๓ ได้รับราชการ ใน ตำแหน่ง ปลัดบัญชาที่ ตลอด มา จน

พุทธศักราช ๒๔๕๓ กลับ มารับราชการ ตำแหน่ง เลขานุการ ของ กระทรวง

แล้ว ไป เป็น ตำแหน่ง ข้าหลวง ตรวจการ กรม ด้รพากรนอก จนถึง

พุทธศักราช ๒๔๕๓ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มารับราชการ

ใน ตำแหน่ง เลขานุการ หก พระที่นั่ง วิจิตรมานคง รับราชการ อยู่ใน ตำแหน่ง

จน ทราบนี้

อนึ่ง ทรง ว่าฟัง ถึง กรม พระราชวัง บวรวิไชยชาญ ซึ่ง เป็น พระบิดา

แห่ง พระองค์เจ้า กัญชายนประคัลนั้น เป็นผู้ ที่ได้ ทรง ค้นเคย มา แต่ทรง

พระเยาว์ ก็ ย่อมทำให้ ทรง พระ เมตตา แต่ พระ โอรส แห่ง กรม พระราช

วังพระองค์ นั้น อยู่ ที่ มา ทรง ว่าฟัง ถึง ความ ชอบ แห่ง พระองค์เจ้า

กัญชายนประคัล ซึ่ง ได้ รับราชการ มา โดย เจริญรอย เป็น หลายตำแหน่ง

ตั้ง แต่ง มา แล้ว และ ใน สมัย นี้ ก็ นับว่า เป็น จีนคกระวีผู้มี ใจห้าว พิเศษ

ส่งข่าว จะ ทรง พระ กรุณา ยก ย่อง ขึ้น ไว้ ให้ เป็น พระองค์เจ้า ต่าง กรม ฝ่าย

พระราชวังบวร เชิดชู พระ เลิศยศ กรม พระราชวัง บวรวิไชยชาญพระองค์

หนึ่งได้

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๓๙

จึงมี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้ตั้งฐานา พระราชวรวงษ์เธอ พระองค์ เจ้ากตยาณประวดี ขึ้นเป็น พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม ตาม จาฤกใน พระสุพรรณบัฏว่า พระราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นกระวีพจน์สุปรีชา พยัคฆนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่าง พระองค์เจ้า ต่างกรม ใน พระราชวงษ์บรม จง ทรง เจริญ พระชนมายุ พรรณสุขพล ปฏิภาณ คุณดำรงสมบัติ อัครพรีวี ดิวิดีดี พัฒนมงคล วัฒนยศคุณต มโนพิหาร ทก ประการ

เจ้า กรม	เป็น หมื่น กระวีพจน์สุปรีชา	ถือ ศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม เป็น หมื่น กิจจานุกิจวราพิง	ถือ ศักดินา ๕๐๐
	ต้นที่บาลยี่ เป็น หมื่น คำนึ่งนับนรินทร์	ถือ ศักดินา ๓๐๐

X อนึ่ง ทรง พระราช ดำริเห็นว่า พระราชวรวงษ์เธอ พระ องค์เจ้า รชนี แจ่มจรัส ได้ทรง ศึกษา วิชา หนังสือไทย แต่ หนังสือ อังกฤษ ใน โรงเรียน พระตำหนักสวน กุหลาบด้อมได้ ได้เต็ม ตาม มาตรา ที่ตั้ง อน กั้น ใน เวลานั้น ทั้งสอง ภาษา เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๓๖ ได้ เข้า รับ ราชการ ตำแหน่ง นายเวร ใน กรม มัญจาคีรี กระทรวง ขรรพการ อยู่ ๒ ปี ย้าย ไป เป็น ผู้ช่วย ใน กรม ศึกษาธิการ เมื่อ เดือน กันยายน พุทธศักราช ๒๔๓๗ เริ่ม ราชการ กระทรวงพระคลัง มหาสมบัติ ตาม ระเบียบใหม่ ได้ ไป รดเกล้า ๆ ให้ ย้าย พระองค์ เจ้า รชนี แจ่มจรัส จาก กระทรวง ขรรพการ มา รับ ราชการ ใน กองที่ ๒ ภาษา กระทรวง พระคลัง

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๐ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

ครั้น พุทธศักราช ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จ พระราชดำเนิน ประเทศยุโรป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระองค์เจ้ารัชนี้แจ่มจรัส ตามเสด็จ เป็นนักเรียนพิเศษ ได้ทรงศึกษา
ภาษาอังกฤษ อยู่ที่ประเทศอังกฤษ อีก ๒ ปีครึ่ง แล้ว กลับเข้ามารับราชการ
ในตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิบดีกรมตรวจ แด่กรมตำรวจ มาณูตรี ในเดือน มกราคม
พุทธศักราช ๒๔๔๒

ครั้น พุทธศักราช ๒๔๔๔ โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้ารัชนี้แจ่มจรัส
ย้ายไปรับราชการในตำแหน่ง รองหัวหน้ากรมธนบัตร แล้วเลื่อนขึ้น
เป็นหัวหน้ากรมในเดือน กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๕ ครั้น
พุทธศักราช ๒๔๔๖ จึงย้ายไปรับตำแหน่ง เจ้ากรม อยู่ในกองที่ปลูกษา
กระทรวง พระคลัง มหาธมบดี อีก คราวหนึ่ง

ครั้น เมื่อเดือน ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๔๗ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีกรมกระด่าป่นสิทธิการ จนถึงเดือน กุมภาพันธ์
พุทธศักราช ๒๔๕๐ เมื่อพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ
ทรงเลื่อน จากตำแหน่ง อธิบดีกรมตรวจ แด่กรมตำรวจ ขึ้นเป็นเสนาบดี
กระทรวง พระคลัง มหาธมบดีแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระ องค์เจ้ารัชนี้แจ่มจรัส เป็นผู้แทน อธิบดี กรมตรวจ กรมตำรวจ
จนถึง เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๑ โปรดเกล้าฯ ให้เป็น อธิบดี
กรมตรวจ กรมตำรวจ แด่คงรับราชการในตำแหน่ง มาจนบัดนี้ ส่วน
ราชการจวนนี้ ก็ได้ทรงรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ คือ เมื่อรับราชการ

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๑

การ อยู่ใน กระทรวง ธรรมการ ได้ เป็น ข้าราชการ สอบได้ วิชา หนังสือไทย ครั้ง
หนึ่ง เป็น กรรมการ ร่าง พระราชบัญญัติ วิธี พิจารณา ความ แ่ง ครั้ง หนึ่ง
เมื่อ มารับราชการ ใน กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก็ได้ทรง เป็น กรรมการ
จัด การ พิพิธภัณฑสถาน ซึ่ง ส่งไป แสดง ต่าง ประเทศ ด้วย คราวหนึ่ง

อนึ่ง ทรง ว่า ฟัง ถึง กรม พระราชวังบวรวิไชยชาญ ผู้ เป็น พระบิดา แห่ง
พระองค์ เจ้า รัชชนิแฉ่มจรัส นั้น ว่า เป็น ผู้ ที่ มี ความ คุ้นเคย และ เคย ดำเนิน
ความ รักใคร่ ใน ส่วน พระองค์ มา แต่ เมื่อ ทรง พระเยาว์ เคย ทรง ฝากฝัง
พระ โอรส แต่ พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า อยู่นั้น แต่ เมื่อ กาล นั้น จึง
ทำให้ ทรง พระ เมตตา แก่ พระองค์ เจ้า รัชชนิแฉ่มจรัส ผู้ เป็น พระ โอรส แห่ง
กรม พระราชวัง นั้น องค์ หนึ่ง ทั้ง ประกอบ ด้วย ความ ชอบความ ดี อัน มี
อยู่ใน พระองค์ เจ้า รัชชนิแฉ่มจรัสเอง อัน ปรากฏชัด อยู่ แล้ว ว่า พระ
องค์ เจ้า รัชชนิแฉ่มจรัส ทรง มี พระ สติปัญญา สามารถ ใน ราชการ ทั้ง เป็น
ผู้ แยกงาน ใน อักษรสมัย ทั้ง ไทย ต่าง ประเทศ ทั้ง เป็น จินตกรรม มี โฉม

หาร พิเศษ สมควร จะ ทรง พระ กรุณา ยกย่อง พระ เกียรติยศ ขึ้น เป็น
พระองค์ เจ้า ต่าง กรม ฝ่าย พระราชวังบวร เขต ขุ พระ เกียรติยศ กรม พระ
ราชวังบวรวิไชยชาญ พระ องค์ หนึ่ง ได้

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ สรุปรูปมา พระราชวรวงษ์เธอ
พระ องค์ เจ้า รัชชนิแฉ่มจรัส ขึ้น เป็น พระองค์ เจ้า ต่างกรม มี พระ นาม
ตาม จาตุก ใน พระสุพรรณบัฏ ว่า พระราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่น พิทยา

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๒ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

ตงกรณ มีลูกนาม ทรงศักดิ์นา ๕,๑๐๐ ตาม พระราชกำหนดอย่าง
พระองค์เจ้าต่างกรมใน พระราชวังบวรฯ จึง ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณคือ
พลปฏิภาณ คุณดำรงสมบัติ สรรพศิริ สวัสดิ์พิพัฒน์มงคล วิบูลย์คุณ
มโหฬารทุกประการ

เจ้ากรม เป็นหมื่น พทยาตงกรณ ถ้อยศักดิ์นา ๖๐๐
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็นหมื่น ขจรสรรพกิจ ถ้อยศักดิ์นา ๕๐๐
ตั้งหีบัญชี เป็นหมื่น พันิจจำนวนพล ถ้อยศักดิ์นา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนแต่คงบรรดาศักดิ์ทั้ง ๑๘ นี้ ทำราชการในหลวง
แต่ใน กรมตาม อย่าง ธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม ตั้งหีบัญชี ใน
สมเด็จพระเจ้าฟ้าแล พระองค์เจ้าต่างกรมทั้ง ปวง สืบไป ให้มียศ สวัสดิ์
เจริญเทอญ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริที่ว่า หม่อมเจ้าแก้ว ถ้อยพระจิตาใน พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหมื่น วิศณุมาภินิหาร เป็น พระราชนัดดาผู้
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณา มากได้ ทรง ชนม์
คล้าย พระเจ้าลูกเธอใน รัชกาล นั้น เมื่อชันษาครบ กำหนด เกษากันต์
ได้ทรง พระกรุณาโปรดให้เข้า แห่ท้าย กระบวน แห่ได้กันต์ พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทักษิณชา กรมหลวง สวรรคตศิริเชษฐา แด
พระองค์เจ้าประภัสร์ ซึ่ง เป็น งาน พระราชพิธีได้กันต์ที่ พระที่นั่ง ดุสิต
มหาปราสาท มี กระบวน แห่ รอบ นอกได้ เกษากันต์ ในงาน พระราชพิธี คราว

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๕๓

ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๕๓
ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๕๓
ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๕๓

ครั้น มาใน รัชกาลที่ ๕ เมื่อ สมภพ พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้า แก้วกัลยาณี ความ สว่างมีภักดี เข้ามา เป็นพระอภิบาล
ได้ รับ ราชการ ฉลอง พระเดช พระคุณ มาจน พระชนมายุ ได้ ๑๐ พรรษา

ด้วย พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ครั้ง ยัง ดำรง
พระเกียรติยศ มกุฎราชกุมาร อยู่ นั้น ก็ได้ ทรง พระกรุณา ชะบะเสียง พระ
ราชทาน เงิน เดือน ให้ เป็น ผลประโยชน์ ตลอดมา ครั้น ได้ เสด็จ เสด็จ ถวายราช

สมบัติ แล้ว ได้ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เงิน เดือน
แต่ ทัง เงิน เบี้ยหวัด ถวาย บ ริษนออก แล โปรดเกล้า ฯ ให้ ปลุก เสด็จ ถวาย
พระ ราชทาน ให้ เป็น ที่ อยู่ อีก ด้วย ได้ รับ พระ ราชทาน เครื่อง ราชอิสริยยศ ติดย

จุลจอมเกล้า แด่ เหรียญ รัตนาภรณ์ ชั้น ที่ ๓ ใน รัชกาล บัดนี้ นั้น กับ เสด็จ
พระบรมนามาภิไธย ชั้น ที่ ๑ ประดับเพชร เป็น เกียรติยศ

บัด นี้ ทรง พระราช ดำริ หวังว่า ตาม ที่ ได้ ทรง พระกรุณา โปรด ชะบะเสียง
ยก ย่อง มาแล้ว ทังนี้ ยัง หา เพียงพอ แล ความ สัก ความ ชอบ ของ หม่อมเจ้า
แก้วกัลยาณี เพราะ นาน ที่ ของ พระ อภิบาล นี้ ย่อม ต้อง รับ ผิด ชอบ แด

เห็นจเห็น้อย มาก ต้อง เป็น ผู้ มี อุตสาหวิริย ประกอบด้วย ความ จงรัก ภักดี
ด้วย ได้ ฝ่าฝืน ของ ชู้ดี พระบาท โดย สุจริต หม่อมเจ้า แก้ว กัลยาณี ได้ รับ ราชการ
ฉลอง พระเดช พระคุณ มา ถึง ๑๐ ปี นับ ว่า เป็น ผู้ มี อุปการ แก่ พระบาท

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น อันมาก สมควร จะ ทรง ปฏิบัติ

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๔ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

ให้ควร แก่ความดีความชอบ ยกย่องไว้ในที่พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้า ให้เป็น พระเกียรติยศ แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิศิษฐนารถนิภาธร ดียไป

จึง มี พระบรม ราชโองการ ดำรัส สั่งให้ตั้ง สถาปนา หม่อมเจ้า แก้ว กัญญา ชัน เป็น พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้า มี พระนาม ตามจารึกใน พระสุพรรณ บัญชีว่า พระนางชายะเธอ พระองค์เจ้า แก้ว กัญญาณี ตรีศก บริวาร เป็น อาทิตยธร ทรง ศักดิ์นา ๓๓๐๐ ตาม พระราช กำหนด อย่าง พระ วรวงษ์เธอ พระ องค์เจ้าฝ่ายใน จง เจริญ พระชนมายุ พรรณ สุข พลปฏิภาณ คุณงามความดี ดำรงชีพดี สืบต่อไปทุกประการเทอญ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เป็น ผู้ที่ มีคุณ ทวีริย ในการ ศึกษาอักษรสมัย ทั้งไทย แด ต่างประเทศ แต่ เดิมมา แรก เข้ารับ ราชการในกรมศึกษาธิการ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๒๙ ตั้งแต่ เป็น เสมียน สำมัญ เป็น ต้น ตลอด ชัน มา จน ถึง เป็น นายเวร วิเศษ ของ เสนาบดี กระทรวง ธรรมการ ครั้น พุทธศักราช ๒๔๓๕ ได้ ย้ายมา รับราชการในกระทรวง มหาดไทย ในตำแหน่ง นายเวร วิเศษ แล้ว เป็น ปลัดกรม กองทะเบียน ครั้น พุทธศักราช ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ตาม เสด็จ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ครั้ง เสด็จไป ทรงศึกษา วิทยาการ ณ ยุโรป แด รับราชการ ตำแหน่ง เสนาธิการ ดัดาน ราชทูตสยาม ณ กรุง ลอนดอน แล้ว เป็น อุปทูต แด เป็น อรรถราชทูต พิเศษ ประจำราชสำนัก

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๕

อังกฤษ ฮอแดนต์ เบตเยียม แดยูในเทศต์เศตส์อเมริกา แดได้
ต้นอง พระเศษ พระคุณ ใน ตำแหน่ง พระอภิบาล ส่วนองศ์ พระบาท สมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอด เวลานั้นด้วย ครั้น พุทธศักราช ๒๔๔๒ กดิบ
เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ ไปรตเกล้าฯ ให้เป็นผู้ อำนวยการ โรงเรียน
มหาดเล็ก ในรัชกาลที่ ๕ ซึ่ง เริ่มจัดขึ้นในป็นั้น ครั้น พุทธศักราช ๒๔๔๕
ไปรตเกล้าฯ ให้รับราชการในกระทรวง ธรรมการ เปน ตำแหน่ง อธิบดี
กรมศึกษาธิการ แด้ว เปนปลัดทูตตลอด แด เปนรองเสนาบดี เปน
ผู้รั้ง เสนาบดี เปน ลำดับมา จนถึง ได้ เปนเสนาบดีกระทรวง ธรรมการ เมื่อ พุทธ
ศักราช ๒๔๕๕

ใน เวลาที่ พระยาศรีสุทธร ฐิรยศักดิ์ รับ ราชการ อยู่ใน กระทรวง มหาดไทย
ได้ ตามเสด็จ เสนาบดีไปตรวจ ราชการหัวเมือง ทางบักชไต แด ฝ่ายเห็นอกกับทั้ง
ฝ่ายตวันตก แด ตวันออก เปนหลายคราว แดได้ เปนเสนาบดี ของพระว
รวงษ์เธอ พระองค์ เจ้าชายสิ้นทวงษ์ ออกไปตั้งเสด็จ พระเจ้าพี่ยาเธอ
๔ พระองค์ ทรงศึกษา ศิลปวิทยา ณ ประเทศยุโรป แด ถวาย เกรื่อ ราชการ
อิศริยาภรณ์ แด พระเจ้ากรุงเยอรมนี ออด้เตรียม สวีเดน เดนมาร์ค แด
ประธานาธิบดี ของ ประเทศฝรั่งเศส แดได้ ตรวจการ ทหาร ณ เมืองพม่า
อินเดีย แด ประเทศยุโรป เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๓๐ ครั้งหนึ่ง ได้
เป้น เสนาบดี ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุ

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๖ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

พันธุงษวรเทศ ไปถวาย พระราชดำรัส เยี่ยมเยียน พระเจ้ากรุงยี่ปุ่น แด
ประพาศ เมืองจีน เมืองญวน เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๓๓ ครั้งหนึ่ง เมื่อ
รับราชการ ใน ตำแหน่ง ขรรค์ราชทูตสยาม ณ ประเทศยุโรป นั้น ก็ได้ โดย
เสด็จพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า อยู่หัว แต่ ครั้ง ยังทรง ดำรง ตำแหน่ง
มกุฏราชกุมาร ไปณราชสำนักต่าง ๆ ในประเทศยุโรป หลายครั้ง เพราะ
ณนั้น จึงเป็นผู้ ค้นเคย ต่อราชสำนักนานาประเทศ เป็นหลาย ประเทศ

หนึ่งในเวลาที่ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ไปราชการ ทั้งในพระราชอาณาจักร
แต นานา ประเทศ ได้ ปลงใจ ลงในราชการ ออกสู่หอดูดส่อง ตั้งเกิดกิจ
ราชการ ต่าง ๆ มีการ ศึกษา แล จริยคติ เป็นสำคัญ จึง เป็นผู้มีความ
กว้างขวางในทาง จัดตั้ง การศึกษา เมื่อได้ มารับราชการ ในกระทรวง
ธรรมการ จึง ได้ จัด ระเบียบ ราชการ ในกระทรวงได้ เรียบร้อย เป็น หลักฐาน
แลตั้งรูปการ ศึกษาแล้ว แก่ ไซ้ต่อ ๆ มา จน การศึกษา แพร่หลายไป
ตลอด พระราชอาณาจักร สมดัง พระบรมราโชบาย ที่ได้ เป็นผู้ แต่ง
ตำราเรียน ให้ แพร่หลาย เป็นประโยชน์ แก่กุดบุตร เป็นอันมาก ก็การศึกษา
เป็นสิ่ง สำคัญ สำหรับชาติ แล ประเทศ ประการใด เป็น การยาก ดำบาก
เพียงใด แล พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เป็นผู้ มีความ อุตุน มิได้ หวั่นไหว
ย่อท้อ ต่ออุปสรรค ทั้งปวง ตั้ง หน้า ออกสู่หา พากเพียร จัดการ สำเร็จ มา ถึง เพียงนี้
มีผล อย่างใด ย่อม ปรากฏ แก่มหาชน อยู่แล้ว ทั้งได้ จัดตั้ง สำนักศึกษาจารย์
สมาคมให้ เป็น ที่ชุมนุม หรือ แล ศึกษา ศิลปวิทยา ให้ แดกถาน ยิ่งขึ้น

หนึ่ง ตลอดเวลาที่ พระยาวิสุทธิศรีศึกษกิจ รับราชการ มา^{นี้} ยังได้รับ
ราชการ พิเศษ อีกเป็นหลายครั้ง คือ เป็นข้าหลวง ตรวจการ โรงเรียนใน
กรุงเทพฯ แต่หัวเมือง เป็นข้าหลวง สอบได้ หนังสือไทย ในชั้นต้น ก่อนตั้งกรม
ศึกษาธิการ เป็นผู้จัดการ โรงเรียน ราชกุมาร เป็นกรรมการ รวบรวมเรื่อง
พระราชอาณาเขต ฝ่ายเหนือ ในกระทรวงมหาดไทย เมื่อ รับราชการใน
ตำแหน่ง อรรถราชทูตสยาม ณ ประเทศยุโรปได้ เป็น พระอภิบาล จัดการ ศึกษา
ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ แต่พระเจ้าพี่นาง้องยาเธอ เป็นหลายพระองค์
แต่ ได้เป็นผู้ จัด การ รับเสด็จ พระบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวง ใน ประเทศ
อังกฤษ เมื่อ ครั้ง เสด็จประพาส ใน พุทธศักราช ๒๔๔๐ และได้ เป็นราชทูต
ไปในการราชาภิเศก สมเด็จพระนางเจ้าวิเดมินา แห่ง ประเทศฮอลแลนด์ เป็น
อุปทูต แทนรัฐบาลสยามไปประชุมความ ดังบรรณคาบ ณกรุง เฮก เมื่อ
กัฒม์ เข้ามา รับราชการ ในกรุงเทพฯ ได้ เป็นกรรมการ จัดการ หอพระพุทธ
ศาสนสังคหะ เป็นกรรมการ จัดการ โรงเรียน เบญจมาพิตร เป็นทูต พิเศษ
ไปรับ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ ครั้ง ยังทรงดำรง ตำแหน่ง
มกุฎราชกุมาร เมื่อ ดำรงการ ทรงศึกษาเสด็จกลับ เข้ามายังประเทศสยาม
เป็นกรรมการ จัดการ โรงเรียน ข้าราชการพลเรือน ของ พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ ตรวจ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เป็นผู้ ช่วย
ตรวจการ ลูกเสือ แต่อื่น ๆ อีก หลายอย่าง

เมื่อได้ รุก ถึง ราชการ ที่ พระยาวิสุทธิศรีศึกษกิจ กระทำ มาทั้ง ปวง นี้ แล้ว
ก็เป็นพยาน ให้เห็นชัดว่า พระยาวิสุทธิศรีศึกษกิจ เป็นผู้ มดีคนบุญญาธิการ

เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๘ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖

ญาณอย่างสูงม มีความสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ ได้กระทำความดีไว้ในราชการ เป็นอันมาก ทั้งเป็นผู้มีศรัทธาใฝ่เรียน มั่นคง ทั้งตั้งใจปฏิบัติราชกิจต้องตามพระบรมราโชบาย ซึ่งเขาใจเองแท้ เพราะเป็นผู้ที่ใฝ่เคยทรงค้น และ รับราชการ โกลี ชิต พระองค์ อย่างสนิท มีความโอบอ้อมอารี เป็นที่นิยม แห่งชนโดยมาก ตั้งคนไว้ ในที่สมควร แก่เกียรติยศ ที่ทรงพระมหากรุณาชบเลี้ยง ในเวลานี้ก็ได้รับราชการในที่เสนาบดี มีตำแหน่งอันสูงสุด แล้ว สมควรจะทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่อง ให้มีเกียรติยศใหญ่ยิ่งขึ้น

จึงมี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้ตั้งอุปมา พระยาวิสุทธวิชัยศักดิ์ขึ้นเป็นเจ้าพระยา มีสมญาจากในสุพรรณบัฏว่า เจ้าพระยา พระเดชาสุเรนทราชาธิบดี ศรีวิสุทธิวิชัยศักดิ์ อรรคพยุหศาสตร์นโรประการ ศิลปศาสตร์พิศาสต์ศึกษานุกิจ บัณฑิตยการานุกัมภ์ สำนึกคยาจารย์วิบุตย์ มาลากดุมบริพัตรบรมชติยราชสดวามภักดี เสด็จมาธรรมจักรมูรชาธร ศุภกิจจานุสรชาชวาชยาไศรย พุทธาทิไตรรัตนชาติ อภัยพิริยบรากรมพาหุ มลิกนาม ดำรงศักดิ์นา ๑๖๐๐๐ จงเจริญพุทธชนมายุ พรรณสุขศรีสวัสดิ์พัฒนามงคล ขนดาร์ดมบัติ บริวารดัมบรรณทุกประการ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระยาอนุกัมภ์ราชสมณเขี้ยว ได้เริ่มเข้ารับราชการ ในกรมมหาดเล็ก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๘ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นนายกวอด หุ้มแพร มหาดเล็ก เวรฤทธิ ครั้น

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๔๙

พุทธศักราช ๒๔๓๙ โปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกระทรวงวัง เป็น
จំฉั้นจงรักต้องค์ ขวา และมีหน้าที่ใน กรมพระราชพิธี ด้วย ต่อมา
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้บัญชาการกรมฉพาย แด่กรมช่าง ดิบหมู่ แล
เป็นผู้รั้ง ผู้บัญชาการ กรมพระศฆาต เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๔๒
โปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยานุรักษ์ราชมณฑลเชียร มีหน้าที่บัญชาการ
กรมพระราชพิธี แลได้เป็นผู้รั้งเสนาบดีชั่วคราว ครั้งหนึ่ง ต่อมา
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นปลัดทูลฉลอง กระทรวงวัง แลได้โปรดเกล้าฯ
ให้จัดระเบียบราชการ กรมวังนอก ซึ่งเปลี่ยน เป็นกรมทหาร รักษาวัง
ณบัดนี้ โปรดเกล้าฯ ให้มียศเป็นนายพันตรีพิเศษ กรมทหารรักษาวัง
แลโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบการปกครอง กรมพระตำรวจชั้นใหม่ ให้
เป็นกรมชั้น ทางกระทรวงวัง ครั้น พุทธศักราช ๒๔๕๕ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานยศให้เป็นมหาเสวกเอก แลตำแหน่ง ที่สมุห
พระราชมณฑลเชียร แลต่อมาใน พุทธศักราช ๒๔๕๖ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดี กระทรวงวัง แลเพิ่มหน้าที่เป็นอธิบดี กรม
คิดปกครองด้วย

ส่วน ราชการจรมัน พระยานุรักษ์ราชมณฑลเชียร ก็ได้ฉลอง
พระเดช พระคุณ ใน พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มาเป็น หาดย
ประการ คือได้จัดการในหน้าที่ รับรอง แลทั้ง จัดการ คลองข้าง ถวาย
เจ้าต่างประเทศ ทอดพระเนตรใน พุทธศักราช ๒๔๔๒ ครั้งหนึ่ง ครั้น

พุทธศักราช ๒๔๘๓ มีกรมพระเมรุ ดมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรมนตรี มกุฎราชกุมาร ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นแม่กองช่างในการ พระเมรุ ท้องสนามหลวงนั้น เป็นหลาย น้ำที่ นอกจากนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้ช่วยในการปฏิสังขรณ์ วัดเบญจมบพิตร แล วัดราชบพิธ แล ทำการช่าง อื่น ๆ ในส่วนพระองค์อีกเป็นหลายอย่าง

มาในรัชกาลบัดนี้ นี้ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นหน้าที่ผู้อำนวยการต่าง ๆ ส่วนในพระราชสำนัก ในงาน พระบรมราชาภิเษก ผ่านพิภพ แดง ณ พระบรมราชาภิเษก สโมสร ทั้ง ๒ คราว เป็นผู้ที่มีความ รอบรู้ ราชประเพณีใน พระราชสำนัก อย่างประเสริฐ ทั้งหาใครย เหตุที่มีใจสุจริต ซื่อตรง จงรักภักดี คอยระวัง พังพระบรมราชาบาย อยู่ เป็นเนืองนิตย์ ดังจิตรสนของ พระเดช พระคุณมิให้ ผิดจากพระราชนิยมทุกสิ่งอัน โดยความอุตสาหวิริยภาพมิได้ย่อท้อ ต่อความลำบากยากกาย มิได้ มีความ เบื่อหน่าย ต่อ ราชกิจใด ๆ เลย จึงได้สามารถรับราชการ ให้เป็นที่พอ พระราชเหตุไทย ทุกเมื่อ ทุกสถาน ทั้งเป็นผู้ ได้ศึกษา สำเนียง ขำขันชำนาญในสารพระราชพิธี แล การ ช่าง ต่าง ๆ มาโดย ชำของ เป็นผู้เอาใจใส่สุดจดต้อง ใน ราชกิจทั่วไป ประกอบด้วย ความเขียบแหลม ว่องไว ในปฏิภาณ ไหวหรมี อริยาไครยไพศาล โอบอ้อมอารี เป็น ที่นิยม นิมลือ ของคน เป็น อันมาก ทั้งเป็นผู้เอาใจใส่ที่จะแผ่ความไมตรี ให้เป็นไปใน เพื่อน ข้าราชการทั้งปวง สัมควร แก่ผู้ที่ ตั้ง อยู่ใน ฐานันดร อันใหญ่ เป็น ที่ไว้วาง พระราชเหตุไทย

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ หน้า ๓๕๑

ใน ความจริงที่ก่อกำเนิด คือ ไตมาตของชุด พระบาท มัตนิกได้รับราชการ อยู่ใน
ใน น้ำที่ เติมน้ำ มีตำแหน่ง อันสูงสุด แล้ว ล้มคว่ำ จะทรงพระกรุณา โปรด
เกล้า ฯ เพิ่มเกียรติยศให้ ใหญ่ยิ่งขึ้น

จึง มีพระ บรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้ตั้งรูปนา พระยา อนรักษราช
มณฑลขึ้น เป็น เจ้าพระยา มีสัญญาจากฤกษ์ใน สวรรณบัญญัติ เจ้าพระยา
ธรรมาธิกรณาธิบดี ศรีรัตนมณฑล เจ้าพระยา
ธรรมราชาธิราชบุรี ศรีรัตนมณฑล เจ้าพระยา
ธรรมราชาธิราชบุรี ศรีรัตนมณฑล มาตากลวิวัฒน์ บำรุง
รัตนราชประเพณี นิตยภัคดีนฤปนารถ อันเดรัจฉานมาตย์มหานายก
อรรคเสวกนันทิพาหุมาตย์ กิตติขจรเสนาบดี ศรีรัตนไตรยรัตนชาติ
อุดมอาชวธรรมาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ นาคนาม ดำรงค์กิตติ
๑๐๐๐๐ จึง เจริญทฤพชนมายุ พรรณศุขศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล ชน
สารสมบัติ บริวารลุ่มบรรณ ทุกประการ เทอญ ฯ